
God proces og succes med grundvandsbeskyttelse

Landmænd giver i denne artikel deres bud på, hvordan vi opnår en god proces og får succes med grundvandsbeskyttelse. Yderligere fremhæves 2 gode eksempler, hvor landbrug og vandforsyning har samarbejdet om at finde løsninger. Artiklen er skrevet på baggrund af interviews med aktørerne.

RIKKE KROGSHAVE LAURSEN

Landets kommuner og vandforsyninger har i mange år arbejdet med indsatsplaner og gennemførelse af disse. Dette arbejde er stadig pågående. Nu står de dog over for endnu en stor opgave: Inden udgangen af 2022 skal kommunerne undersøge behovet for at beskytte de boringsnære beskyttelsesområder (BNBO) mod erhvervmæssig brug af pesticider. I den forbindelse skal der gerne laves frivillige aftaler med lodsejerne. For at komme i mål kræver det en god proces. Kommunerne kan her trække på erfaringer fra arbejdet med indsatsplanerne, ligesom Kommunernes Landsforening (KL) har udarbejdet forslag til processen /1/.

Ligeledes kan landmænd, som har været berørte og involveret i gennemførelsen af indsatser i indsatsområder, bidrage og viderebringe læring baseret på praktiske erfaringer. Disse bør indarbejdes i processen sammen med kommunernes egne erfaringer og KL's forslag. Dette for at sikre en god proces som er til gavn for alle involverede parter, så der opnås succes med de grundvandsbeskyttende indsatser.

Landmændenes oplevelser

"Alting bliver vendt på hoved, når ens erhverv bliver rørt. Sind i oprør, nervøsitet, uvished.

Hvad med mit liv, job, ejendom, næste generation?" Sådan udtrykker tre fuldtidslandmænd fra Nordjylland sig, når de fortæller om, hvordan de har været involveret i kommunens og vandforsyningens gennemførelse af indsatser i indsatsområderne, hvor de har jorder.

De tre landmænd er i forskellige stadier af processen. Én er midt i processen og diskuterer erstatning med kommunen og vandforsyningen. Én er blevet eksproprieret og venter på at sagen bliver afgjort i naturklagenævnet. Og én har indgået en frivillig aftale, omlagt hele sin produktion, modtaget en engangskompensation og fået tinglyst begrænsninger på sine jorder.

Generelt for alle tre landmænd er, at processen har været lang (3 - 5 år), dyr og frustrerende. Der hviler et evigt pres. Det er udmattende, og kører landmændene fuldstændig ned til sokkeholderne.

Alle tre landmænd er helt med på, at vores grundvand skal beskyttes, så der sikres rent vand til fremtidige generationer. Samtidig har landbruget også brug for vand af god kvalitet til markvanding og vand til dyrene. Alle tre landmænd har derfor været indstillet på at finde løsninger, men samarbejdet mellem kommune, vandforsyning og lodsejerne har

ikke altid fungeret optimalt, og der har derfor været mange opslidende møder, hvor der intet er sket /2/.

Landmændene: "Det skal der til"

Kompromis fra både jordbrugere og grundvandsfolks side og gensidig respekt, åben dialog og lydhørhed over for hinanden og modpartens faglighed og argumentation er en del af løsningen, hvis parterne skal mødes, opnå en god proces og få succes med grundvandsbeskyttelsen.

Landmændene fortæller, at de i stedet oplever, at der sniger sig en tilgang ind, hvor retssagsstemningen spreder sig, og forholdet "part – modpart" bliver fremherskende. Landmændene ønsker, at kommunen som myndighed ikke er landmandens modpart, men en instans, som oplyser sagen bedst muligt og afvejer interesserne over for hinanden. I den opsætning er der en opgave, der skal løses bedst muligt. Ingen vinder, ingen taber – en rigtig løsning.

Landmændene mener, at for at opnå en god proces og få succes med grundvandsbeskyttelse – uanset om det er i forbindelse med gennemførelse af indsatsplanerne eller indsatsen omkring BNBO, bør det faglige grundlag for et indgrebs nødvendighed kunne dokumenteres. Hernæst bør der arbejdes på at forbedre punkterne summeret i figur 1.

Hvad skal der til for at grundvandsbeskyttelse lykkes?

Landmændene svarer:

Rådgivning

- Landbrugsfaglig rådgivning til kommunen
- Gratis rådgivning til lodsejerne
- Individuel rådgivning

Dialog

- Ægte dialog (nærværende, lyttende, "i orden", oprigtig bekymret for at vi kommer frem til en god løsning)
- Lydhørhed over for nye løsningsmuligheder
- Forståelse for at et indgreb kan være livsændrende

Proces og konsekvenser

- En god og tydelig proces (individuel)
- Individuelle forhandlinger mellem de rigtige parter
- Viden om konsekvenserne

Erstatning

- Skadesløs
- Fair
- Grundvandsbeskyttelse koster penge. Pengene skal være der.

Figur 1. Tre landmænds bud på hvad der skal til for, at grundvandsbeskyttelse lykkes.

Da ikke to sager er ens, skal hver jordbruger behandles individuelt og have gratis rådgivning til rådighed. Et indgreb kan have uoverskuelige konsekvenser for den enkelte. Det er derfor vigtigt med rådgivning til landmændene for at opnå viden om konsekvenserne, få vished og blive tryk.

Samtidig skal kommunen også have stillet landbrugsfaglig rådgivning til rådighed. Det skal bidrage til, at de opnår viden og forståelse for konsekvenserne for de indgreb en landmand stilles over for, da disse kan være livsændrende. Yderligere kan det også bidrage til, at kommunen og vandforsyningen bedre kan tage stilling til og vise lydhørhed over for en landmænds forslag til nye løsningsmuligheder, som måske godt kan forenes med behovet for at beskytte grundvandet.

Desuden skal der være en god og tydelig proces. Dette er selvfølgelig individuelt for den enkelte lodsejer, og der er individuelle krav, som der skal tages højde for. De tre landmænd forslår derfor, at lodsejeren får et kort skriv, af hvad der skal ske, og dette gennemgås på det første møde. Samtidig skal lodsejeren have mulighed for at komme hurtigt igennem processen eller vælge, om han/hun er mere til en langsigtet proces, f.eks. med involvering af jordfordeling, som en del af løsningen. Landmændene opfordrer kommunen og vandforsyningen at lave en langsigtet planlægning ift. grundvandsbeskyttelsen og have tålmodighed. Dette er i modstrid med det politiske ønske om en relativ hurtig gennemførelse af BNBO indsatsen, hvor der kun er 3 år til at få frivillige aftaler i hus med ca. 6.200 lodsejere. De tre landmænd fortæller, at de

oplever det som om, at der køres "kampagner", hvor kommunen og vandforsyningen i begrænsede perioder forsøger at gøre noget. Landmændene ønsker, at kommunen og vandforsyningen er opmærksomme på områdets udvikling hele tiden, i stedet for at køre kampagnerne, hvor man ikke er sikker på at ramme det rigtige tidspunkt, hvor der er nogle, der vil sælge eller lignende.

Yderligere er det vigtigt med ægte og tydelig dialog, og at personen, som forhandler aftalen i hus, ikke "bare" er på arbejde, men ved hvad han/hun snakker om og er oprindelig bekymret for at partnerne kommer frem til en god løsning, som er tilpasset beskyttelsesbehovet og jordbrugerens produktionsmuligheder.

Uanset hvordan grundvandsbeskyttelse gribes an vil retfærdigheden i processen og erstatningerne altid være til diskussion. Det er vigtigt at grundvandsbeskyttelsen foretages i en individuel transparent proces, hvor erstatningerne som minimum altid skal afspejle den aktuelle markedspris i det pågældende område og omfanget af restriktioner. Individuelle forhandlinger mellem de direkte (rigtige) parter er derfor vigtigt. De tre landmænd foreslår, at parterne har hver sin vurderingspartner. For er prissætningen rigtig, vil det løse mange ting. Grundvandsbeskyttelse koster penge, og de penge skal være der, for at lodsejeren kan blive behandlet fair og komme derfra skadesløst /2/.

Eksempel 1: Det kan lade sig gøre

Et godt eksempel på at grundvandsbeskyttelsen kan lykkes, hvis succeskriterierne i figur

1 opfyldes, findes i Vestjylland. På grund af udfordringer med miljøfremmede stoffer har Din Forsyning siden 2017 søgt efter områder med mulighed for etablering af et nyt kildefelt for at sikre den fremtidige vandforsyning til Varde og omegn. I den forbindelse fandt Din Forsyning vand af tilfredsstillende kvalitet og kvantitet under jorderne tilhørende Vittarpgård, som ejes af Jesper Arnth Jensen. Nu er det planlagt, at der skal laves 10 vandindvindingsboringer på Jespers jorder. Dette betyder, at 81 ha af de 165 ha tilhørende Vittarpgård bliver BNBO. Via en god proces og et tæt samarbejde mellem Din Forsyning og Jesper er der opnået en frivillig aftale, hvor både drikkevandsressourcen er beskyttet, samtidig med at Jesper ved at omlægge sin landbrugsdrift stadig kan fortsætte sit erhverv. Jesper fortæller, at årsagen til at forløbet er gået godt først og fremmest skyldes, at han var en del af processen lige fra begyndelsen. Jesper har dermed haft tid til at vænne sig til tanken om, at han skulle til at "dyrke drikkevand", overveje muligheder og konsekvenser. Han har i sidste del af forløbet fået hjælp af rådgivere og advokater, hvis salær inkluderes i erstatningen, som Jesper modtager for dyrkningsrestriktionerne. Undervejs har Jesper også haft indflydelse og god dialog med Din Forsyning om placeringen af boringerne, adgangsvejene m.m., så det kunne tilpasses landbrugsdriften. Et mageskifte med jord ved en nabo har også indgået i processen. Yderligere havde Jesper gennem hele processen kun én kontaktperson i Din Forsyning, som var god til at gøre processen transparent og altid holde Jesper opdateret,

om hvad der foregik. Alle disse pointer indgår i succeskriterierne opstillet i figur 1, som værende nødvendige for at grundvandsbeskyttelse lykkes. Jesper påpeger dog, at han har en kvægdrift og producerer grovfoder på jorderne. Landmænd med andre driftsformer kan derfor have svære ved at tilpasse eller omlægge produktionen til også at "dyrke drikkevand" /3/.

Eksempel 2: Samarbejde om win-win løsninger

Et andet godt initiativ, der kan bidrage til den gode proces og sikre grundvandsbeskyttelsen succes, er ved at finde win-win løsninger til gavn for både landmænd og drikkevandet. Et godt eksempel herpå er samarbejdet mellem forsyningselskabet TREFOR Vand og landbrugsrådgivningsvirksomheden Velas, som har ført til tillidsopbygning samt mulige løsninger.

Forsyningselskabet TREFOR Vand har mange og samlet set store områder med grundvandsinteresser. For at beskytte deres investeringer i indvindingsanlæggene (boringer og råvandsledninger) og sikre, at de lever vand af god kvalitet, som de lovmæssigt skal, forsøger TREFOR Vand at indgå frivillige dyrkningsaftaler. Yderligere samarbejder de med landbruget og øvrige arealinteressenter om at finde løsninger, som ud over at beskytte grundvandet, også er værdiskabende for jordbrugerne. Således har TREFOR Vand og Velas de sidste tre år indgået i tæt dialog om, hvordan et fælles mål om rent drikkevand nås samtidig med, at landbrugsproduktionen forbliver rentabel. Dette for at sikre nuværende og fremtidige drikkevandsinteresser i samarbejde med landbruget.

Løsningen er en forretningsmodel, som de i fællesskab har udarbejdet og stadigvæk arbejder på i forhold til at udvide den med flere forretningsområder. Ideen bag forretningsmodellen er, at landmanden indgår en dyrkningsaftale med TREFOR Vand om at dyrke en afgrøde uden brug af pesticider på jorder i indvindingsoplandene. Dette kan f.eks. være græs eller energiafgrøder som pil og poppel. Velas inddrager de berørte lodsejere tidligt i processen, formidler og oversætter de oftest komplicerede indsatsplaner, og rådgiver den enkelte landmand om løsningsmulighederne.

Der er fokus på, at dyrkningen skal hænge sammen med bedriftens øvrige produktion. Afgrøden aftages af biogasproducenter eller indgår i bioraffinering (aftagningsmulighederne forsøges udvidet, bl.a. undersøges mulige konstellationer med græsprotein-virkomheder). TREFOR Vands kompensation imødekommer afsætningsrisikoen og kan medvirke til, at landmanden er sikret et passende dækningsbidrag. For TREFOR Vand er det afgørende, at aftaler indgås på bedst mulige økonomiske vilkår for vandkunderne, som i sidste ende betaler regningen for grundvandsbeskyttelsen. Ved denne type aftaler forventer TREFOR Vand at kunne spare på udgifterne til grundvandsbeskyttelse nu og her. Målet for Velas er, at landmændene, samtidig med at de er med til at producere rent drikkevand, skal have en indtjening på niveau med dyrkning af almindelige afgrøder.

Ud over at forretningsmodellen skal sikre en effektiv grundvandsbeskyttelse samtidig med, at landmanden stadig har et forretningsgrundlag på de berørte jorder, er intentionen at sikre en hurtig afklaring. Dette er vigtigt for både vandforsyning, landmand og kommune, som de tre nordjyske landmænd også påpegede.

Indgår en landmand en dyrkningsaftale med ophæng i forretningsmodellen, er hensigten, at aftalen indgås for en tidsbegrænset periode på omkring 5-10 år. Der vil blive lavet en tinglysning af aftalen på de berørte jorder. Tinglysningen ophører ved aftalens udløb, hvorefter en ny aftale kan forhandles. Dette er til gavn for begge parter. Landmanden pålægger hermed ikke sin ejendom en varig tinglysning, og vandforsyningen investerer ikke i grundvandsbeskyttende tiltag i et område, hvis den tilhørende boring eller kildeplads på et tidspunkt opgives. Yderligere giver de tidsbegrænsede aftaler mulighed for, at innovation i landbruget og implementering af ny teknologi, der reducerer brugen af f.eks. pesticider, kan overflødig gøre dyrkningsaftalerne.

Der arbejdes fortsat på at gøre forretningsmodellen så attraktiv som muligt for alle parter, men målet er, at den en dag skal anvendes i TREFOR Vands forsyningsområde. Kernen bag forretningsmodellen er, at der ikke er tvang. En aftale bygger på forståelse

for hinanden og hinandens problemstillinger. At man behandler hinanden ordentligt og respektfuldt samt anerkender hinandens arbejde og indsatser. For alle parter er dette vigtigt for at kunne lave en god løsning for alle.

Resultatet af samarbejdet mellem TREFOR Vand og Velas kendes endnu ikke, men det er et spændende og inspirerende arbejde, som viser, at løsninger kan findes med landbruget som medspiller, når de involverede parter viser vilje hertil. Dette kan måske være nøglen til langvarig og succesfuld grundvandsbeskyttelse /4/.

Anerkendelse

Forfatteren takker de tre nordjyske landmænd og landbrugsrådgiver Hans Ole Kristensen, AgriNord for deltagelse i diskussionen om den gode proces, og hvordan vi opnår succes med grundvandsbeskyttelse. Yderligere takkes Jesper Arnth Jensen for at fortælle sin historie og Kenneth Ejsbøl fra Din Forsyning for kommentarer. En tak rettes også til Maria Pilgaard, Velas og Ole Silkjær, TREFOR Vand for deres velvilje til at fortælle om deres samarbejde og initiativ.

Referencer

- /1/ Kommunernes Landsforening. 2019: Paradigmer for frivillige aftaler om grundvandsbeskyttelse i BNBO. https://mst.dk/media/180505/bnbo_rapport_juni_2019.pdf
- /2/ SEGES. 2020. God proces og succes med grundvandsbeskyttelse – tre nordjyske landmænd deler ud af deres erfaringer. https://www.landbrugsinfo.dk/Miljoe/Grundvand/Sider/Artikel_god_proces_tre_landmaend.aspx
- /3/ Jensen, J. A. 2020: BNBO område på Vittarpgård. Præsentation på Plantekongres 2020. <https://www.landbrugsinfo.dk/Planteavl/Plantekongres/sider/Sessionsoversigt-Plantekongres-2020.aspx>
- /4/ SEGES. 2020: Samarbejde mellem TREFOR Vand og LMO fører til opbygning af tillid og mulige løsningsmuligheder til gavn for både landmænd og drikkevand. https://www.landbrugsinfo.dk/Miljoe/Grundvand/Sider/Artikel_god_proces_TREFORVand_LMO.aspx

RIKKE KROGSHAVE LAURSEN (rila@seges.dk) er specialkonsulent ved SEGES, Plante- og MiljøInnovation.